

VRAGENLIJST
VOOR DE
PARCHIES:
BERBROEK

Eind 1918 bracht Kardinaal Mercier een project op gang om via de bisschoppen een overzicht te krijgen van de Kerk tijdens WO I. Hij werd hierin bijgestaan door verscheidene professoren van de Katholieke Universiteit Leuven.

De vragenlijst voor de parochies werd tezamen met een begeleidend schrijven op 1 februari 1919 door de bisschop van Luik & Limburg naar alle parochies gestuurd. Volgens het schrijven van Martinus Hubertus Rutten¹, bisschop, dienden ze voor *Paaschdag 1919* (20 april 1919) naar het bisdom terug gestuurd te worden. Om het lezen hierna te vergemakkelijken werden de vragen telkenmale voor de antwoorden herhaald.

Het geheel werd in 1997 in een 2 delig werk uitgegeven door de Provincie Limburg. Het werd geschreven door de Heer Karel Verhelst m.m.v. Raf van Laere. "De Eerste Wereldoorlog in Limburg – Verslagen Deel I en II" is in de meeste Limburgse bibliotheken te vinden. Hierna volgt het gedeelte met betrekking op [Berbroek](#).

¹ Martinus Hubertus Rutten (Geistingen, 17 december 1841 - Luik, 17 juli 1927) was Belgisch bisschop van het bisdom Luik van 1902 tot bij zijn overlijden in 1927. Hij was sinds het ontstaan van België de eerste Nederlandstalige bisschop in dit bisdom en stelde zich op als flamingant. Hij was tevens de eerste en enige bisschop van het bisdom Eupen-Malmedy, van 13 oktober 1920 tot 15 april 1925.

VRAGENLIJST VOOR DE PAROCHIES

Bouwstoffen betreffende de geschiedenis der Kerk van België gedurende den grooten oorlog.

Met het doel de bouwstoffen bijeen te brengen, noodig om met de vereischte nauwkeurigheid den staat der Duitsche bezetting van België op te maken, vooral onder kerkelijk en godsdienstig oogpunt, vragen Wij u Ons een uitgebreid verslag te doen toekomen over den toestand uwer parochie gedurende de jaren 1914-1918.

Dit verslag, waarvoor de hier toegevoegde vragenlijst en stofindeeling u best als leidraad kan dienen, zal zoowel de feiten omvatten die zich hebben voorgedaan tijdens den inval, als deze, die het tijdperk der bezetting hebben gekenmerkt. Evenwel zal het hoofdzakelijk den toestand behandelen van de geestelijkheid, de manier van uitoefening van den eeredienst en de werking der instellingen van godsdienstigen en liefdadigen aard, der scholen, der werken van volharding en van volwassenen, welke onder 't bestuur staan der geestelijkheid of met hare feitelijke medewerking tot stand kwamen.

Onder het opstellen van dit verslag zult gij niet uit het oog verliezen, dat Wij hoofdzakelijk een volstrekt onbevooroordeeld verhaal der gebeurtenissen verlangen, zoo rechtzinnig en zoo nauwkeurig als 't mogelijk is, en zelfs zoo goed met bewijsstukken gesteund als de omstandigheden het toelaten.

Daarom zult gij zorg dragen, wanneer het feiten geldt, die u niet persoonlijk betreffen of waarvan gij geen onmiddellijke getuige waart, verklaringen in te winnen die geloofwaardig zijn, d.w.z., uitgaan van personen die genoegzaam over de zaak onderricht zijn en die, door hunne verstandelijke en zedelijke hoedanigheden, de meeste waarborgen opleveren van kennis en rechtzinnigheid.

In bijzondere gevallen, zult gij bij uw verslag de bewijsstukken voegen,

- 't oorspronkelijke stuk, of een door u gelijkvormig verklaard afschrift, - evenals afbeeldingen, - lichtprenten, teekeningen, schetsen, - van aard om mede de echtheid der feiten te staven, de bijhorige omstandigheden duidelijker te maken, of beter de schade te doen kennen, toegebracht aan gebouwen en kunststukken of aan voorwerpen tot den eeredienst bestemd.

Het ware belangrijk ook de dagbladartikels en andere druksels te doen kennen, tijdens de bezetting verschenen, en feiten vermeldend die op uwe parochie gebeurd zijn.

Wij dienen er nauwelijks op te wijzen dat geen enkel feit of geene enkele omstandigheid als zeker zullen worden voorgesteld, zoolang er eenige redelijke twijfel over hunne echtheid bestaat. Feiten die twijfelachtig zijn maar toch waarschijnlijk, zullen worden aangehaald met alle voorbehoud door eene beraden omzichtigheid vereischt.

In het belang der waarde van uw verslag als getuigenis, is het te wenschen er een gebeurlijk nazicht van te vergemakkelijken. Daarom verzoeken Wij u zoo nauwkeurig mogelijk den dag der gebeurtenissen en den naam der betrokken personen aan te teekenen.

Eindelijk, daar Wij Ons het recht voorbehouden, naarmate de omstandigheden Ons geschikt toeschijnen, gebruik te maken der bouwstoffen aldus bijeen gebracht, verzoeken Wij u uw verslag mede te laten ondertekenen door twee geziene personen uwer parochie, wier getuigenis, gevoegd bij de uwe, van aard zijn om het vertrouwen te versterken van hen die niet tot onze omgeving behooren.

De verslagen mogen, naar keus van den schrijver, in 't latijn of in eene der landstalen worden opgesteld; zij moeten, slechts langs eenen kant van 't blad geschreven, Ons toekomen ten laatste vóór Paaschdag 1919.

MARTINUS-HUBERTUS, Bisschop van Luik.

BERBROEK: Onze-Lieve-Vrouw parochie

Vragenlijst en Stofindeeling.

1. - Bestuurlijke ligging. (Provincie, arrondissement, kanton, gemeente; dekenij). Natuurlijke ligging der parochie voor zooveel deze ligging van aard is sommige feiten beter in 't licht te stellen. (Ligging belangrijk onder krijgsoogpunt op eene rivier, eene hoogte, nabij eene versterking, enz).

Verslag over den toestand der parochie Berbroek gedurende de jaren 1914-1918.

1. Bestuurlijke ligging. Gemeente Berbroek, kanton en dekenij: Herck-de-Stad - arrondissement Hasselt - provincie Limburg. - 675 parochianen.
De groote steenweg Hasselt-Leuven en de spoorweg Hasselt-Leuven komen door de parochie.

2. - Maatregelen bij den inval getroffen door de Belgische burgerlijke en krijgsoverheid en door de geestelijkheid. (Ontruiming door de bevolking, in veiligheid brengen van kunstschaten en kerkelijke voorwerpen; - vernietiging, door de oorlogsleiding, van beplantingen, huizen, kerktorens; - schade daarbij aan het kerkfabriek of aan godsdienstige stichtingen toegebracht).

2. In 't begin van den oorlog hebben wij al de kostbare voorwerpen onzer kerk en de papieren onzer sociale werken in veiligheid gebracht.

3. - Houding der krijgsoverheid. - Gesteltenis der soldaten - De vrijwillige dienstneming.

3. Al onze oud-soldaten en die van de klas van 1914 zijn vol geestdrift

bij den eersten oproep naar het leger gegaan.

Drie vrijwilligers zijn er op[ge]gaan door de grens versperring; namelijk Jean Smeets, zoon van onzen burgemeester, Louis Vandereycken en Desiré Vanschoonbeek.

4. - Gesteltenis der burgerlijke bevolking gedurende de eerste dagen van den oorlog. - Eenige feiten in 't bijzonder: kerkelijke diensten, 't bijwonen der Heilige Mis, 't naderen tot de Sacramenten.

4. De burgerlijke bevolking was gedurende de eerste dagen van den oorlog met vrees bevangen, doch geen enkel parochiaan heeft de parochie verlaten; - de kerkelijke diensten hebben regelmatig plaats gehad - iederen dag is de H. mis, door zeer veel parochianen bijgewoond, opgedragen - slechts éenen dag heeft men ons verboden de klok te luiden.

5. - De inval van den vijand. - Gevechten op het grondgebied der parochie. - Schade gedaan aan de gebouwen, in 't bijzonder aan kerken, kloosters, pastorijen, scholen, en lokalen dienstig voor de werken. Korte opgave der huizen, in hun geheel of ten deele vernietigd.

5. De inval van den vijand. Geen gevechten hebben plaats gehad op het grondgebied der parochie; geen schade aan gebouwen toegebracht.

6. - Houding der vijandelijke legers in de eerste uren der bezetting: plunderingen, brandstichtingen, moordtooneelen. (Uitvoerige aantekening nopens de slachtoffers). - De vernietigde gebouwen. - Belangrijkheid der schade, - Opgave der kunstschaten, vernietigd of gestolen en van deze welke in veiligheid werden gesteld ².

² Het blijft verstaan dat de EE. HH. Pastoors, die in 1915 Ons een verslag deden toekomen over de gruwelen door de invallende legers begaan, er mogen bij blijven naar dit verslag te verwijzen, voor zooveel, tenminste, zij er niet aan houden sommige deelen aan te vullen of te wijzigen.

6. Houding der vijandelijke legers in de eerste uren der bezetting. Den 12 Augustus 1914, zoo heeft onze gemeentesecretaris opgeteekend, is regiment Keizer Alexander II, Brandebourg, Schleswig-Holstein, 3e. Divisie, te Berbroek aangekomen. Een officier met 4 soldaten zijn recht op de pastorie aangekomen. De officier zei mij: "De Civielen hebben twee onzer soldaten doodgeschoten", ik antwoorde: "Daar is hier niemand dood geschoten noch door civielen noch door soldaten; daarop zegt de officier, terwijl de 5 revolvers op mijne borst gericht zijn, Wij schieten u dood. Schiet maar op, was mijn antwoord, ik ben niet bang. - Neemt hem meê, zegt hij tot de soldaten - dan hebben ze mij gedurende twee uren tusschen 4 bajonetten door het dorp gedreven. Eindelijk komt een major bij mij die mij toesprak als volgt: "Monsieur le Curé, dites-moi en conscience est-ce que vous avez dit la vérité?" ik antwoorde oui; dan vroeg hij "Est-ce qu'il n'y a pas de soldats à l'église ou à la tour?, non, was mijn antwoord. Hij doet een soldaat de sleutels van de kerk halen; 4 soldaten gaan den toren op en de major gaat met mij de kerk binnen; hij knielt heel godvruchtig. - De soldaten komen af en zeggen dat er niemand boven is; als dan zegt mij de major (waarschijnlijk een katholieke): "Monsieur le Curé, vous comprenez, nous sommes obligés d'agir ainsi, je vous dirai même plus, nous avons reçu ordre de raser toute la commune"; pourquoi cela? was mijn antwoord. - "la commune, zei hij, est accusée d'avoir tué deux de nos hommes" - mais je vous crois sur parole, Mr le Curé, vous pouvez rentrer chez vous, mais défense formelle de quitter votre paroisse; Car si l'on vous rencontre hors votre commune, on peut vous tuer, dites à vos fidèles de rester calmes, car si la moindre affaire devait se produire, nous serions obligés d'exécuter l'ordre³. Terwijl ze met mij zoo bezig waren, zat mijn huis vol Pruisen;

³ Mijnheer pastoor, zeg me eens in alle eerlijkheid, heb je de volledige waarheid gezegd? Zijn er geen soldaten in de kerk of in de toren? .../... Mijnheer pastoor, u begrijpt, we zijn verplicht om zo te handelen, ik zal je nog meer zeggen: we hebben orders gekregen om de ganse gemeenschap..... Waarom dat? Was mijn antwoord. De gemeenschap zei hij is beschuldigd dat ze twee van onze mannen hebben gedood. Maar ik geloof u op uw woord mijnheer pastoor. Ge moogt terug naar huis gaan maar het is formeel verboden om u buiten de parochie te begeven. Men kan u doodschieten. Zeg tegen de mensen die je kent dat ze zich kalm houden wat met het minste dat zich voordoet, zijn we verplicht om de orders uit te voeren.

- zeker 500 flesschen wijn en

8 6

andere voorwerpen waren verdwenen - en 's avonds bracht men mij van alle kanten ledige flesschen terug.

7. - De dagen die op den inval volgden; belastingen, gijzelaars, enz. - Houding van het Duitsche gezag ten opzichte der plaatselijke overheid, der geestelijken en van den eeredienst.

Den 17 Aug. (zoo heeft onze gemeentesecretaris opgeteekend) is het 34 regiment (Pomeranie) ingekomen; - dien avond hebben ze eenige inwoners bij den heer burgemeester en in de jongensschool opgesloten, doch niet mishandeld - tusschen dezen den Eerw. Heer Reiskens, coadjutor. Den 18 Aug. en volgende dagen zijn er zeer veel troepen met kanonnen enz. doorgetrokken - zij hebben de menschen nog al gerust gelaten - De Gemeente heeft nooit de minste belasting of boete moeten betalen - doch de inwoners hebben nog al dikwijls boeten moeten betalen omdat ze niet genoeg of niet op tijd de opgeëischte waren ingeleverd hadden. Hooi en strooi, paarden, koeien - varkens, schapen hebben de Duitschers nog al veel meêgenomen.

8. - Latere gewelddaden. Inkwartiering, Inbeslagnemingen.

8. Inkwartiering hebben wij nog al veel gehad. - Veel ook heeft de vijand in beslag genomen.

9. - De bezettingsjaren:

a) De kerk. (Herstellings- of hermakingswerken - tijdelijke kerken). De kerkbemeubeling. (Nieuwe aanwinsten, herstellingen). - De klooster- en andere kapellen op het gebied der parochie.

9. De bezettingsjaren.

a) Aan de kerk en aan de 2 kapellen heeft de vijand geen schade gedaan. - Gedurende den oorlog heeft onze kerk twee nieuwe

biechtstoelen in gotischen stijl bij gekregen.

De parochianen, om bevrijd te blijven van de ongelukken van den oorlog, en bij gelegenheid van mijn 25 jarig pastoraat te Berbroek, hebben eene schoone som geld bij een gebracht om eenen nieuwen altaar te plaatsen in de kapel van O.L.V. van Bijstand.

b) De goddelijke diensten. (Hernemen van den dienst na den inval). - Gebruik der kerk of der kapellen op de parochie door den Duitschen, katholieken of protestantschen, aalmoezeniersdienst.

b) De goddelijke diensten hebben altijd regelmatig plaats gehad, juist gelijk vóór den oorlog. De Duitschers hebben nooit onze kerk gebruikt, noch katholieken nog protestanten.

c) De vrijheid van den eeredienst zoo binnen als buiten de kerk. (Lezing der bisschoppelijke brieven, sermonen; - processien, openbare berechtingen, bedevaarten, kerkelijke stoeten)

c) De vrijheid van den eeredienst zoo binnen als buiten de kerk is altijd geeerbiedigd geweest; de bisschoppelijke brieven zijn altijd gelezen geworden, de sermoenen hebben altijd regelmatig plaats gehad - wij hebben altijd onze processies gehouden, juist gelijk voor den oorlog, uitgenomen in September 1914.

Ik heb openbare berechtingen gedaan onder het oog der Duitsche troepen; dikwijls gingen wij processiesgewijs bidden aan de kapel van O.L.V. van Bijstand, nooit heeft de Duitsch daar iets van gezegd.

d) Het bijwonen der diensten en het naderen tot de H. Sacramenten gedurende de bezettingsjaren is zeer goed geweest.

Ziehier het getal communies in de laatste jaren.

1913	=	13.643
1914	=	23.957
1915	=	29.146
1916	=	27.465

1917	=	25.610
------	---	--------

1918	=	29.125
------	---	--------

d) Het bijwonen der diensten en het naderen tot de Sacramenten gedurende de bezettingsjaren. (Plechtige communie der kinderen, vergelijkende tafels 1913-1918). - Buitengewone diensten. - De openbare zedelijkheid.

Buitengewone Diensten. Ik heb iederen donderdag de H. mis gezongen voor onze soldaten. - De maanden Maart - Mei en Juni zijn zeer plechtig gevierd geworden.

Openbare zedelijkheid. Op dat punt hebben wij niet te klagen - het volk heeft zich goed gedragen en heeft geen gemeenschap gehad met den vijand.

e) De toestand der vrije scholen. (Opgelegd programma, voertaal, gewoon en buitengewoon schooltoezicht, - uitkeering der schooltoelagen, - het onderwijzend personeel).

e) Toestand der vrije scholen. Onder den oorlog is er een 2de school bijgekomen voor de meisjes. Het onderwijzend personeel heeft zich voorbeeldig gedragen als vaderlander en als echt katholiek. Onze scholen hebben gewerkt gelijk voor den oorlog - alles op 't oud. De Duitschers hebben uit de jongensschool 3 landkaarten meegenomen en eenen atlas van den onderwijzer.

De scholen zijn gesloten geweest in 1914 gedurende de dagen van den doortocht der Duitschers - en na de wapenstilstand gedurende de dagen van den aftocht.

f) De patronaten, - werken voor schoolgaanden en werken voor de jeugd, - werken voor volwassenen. (Beperking der vergaderingen door de bezettende macht; - andere oorzaken van ontwrichting). - De liefdadigheidswerken.

f) De vergaderingen voor onze maatschappelijke werken hebben regelmatig plaats gehad.

g) Het onvoeren der werklieden. (Treffende feiten; - namen der werklieden in Duitschland overleden of later in België door ontbering omgekomen; - overzichtstafels).

g) 17 jongens onzer parochie zijn in December 1916 naar Duitschland gevoerd. - Eén hunner is daar gestorven, Deckers Emiel.

h) Ondersteuningswerken. (Aard, bestuur, bijzonder doel, uitslagen). Overzichtstafels. Toestand van werk en nijverheid, armoede.

h) Het voeding en steuncomiteit heeft goed gewerkt tot voldoening van ieder; maken deel van deze Comiteiten: De pastoor, een lid van 't kerkfabriek, een lid van 't Gemeentebestuur, een lid van 't Arbureel - en de Deken onzer Boerengilde. - De schamele armen hebben wij onrechtstreeks moeten helpen.

i) Gerechterlijke vervolgingen. (Namen der beschuldigden, grieven, gerechtsleiding, uitslag van het proces). De politieke gevangenen in Duitschland of in de gevangenis in België gestorven. Eene uitgebreide aantekening zai aan de terechtgestelden gewijd worden. Oorlogsbelastingen, boeten, uitbuiting der bevolking.

i) Eenige personen zijn gestraft geweest omdat ze niet op tijd of niet de opgelegde hoeveelheid

8 7

opgeëischte waren geleverd hebben.

10. - Naam, voornaam en dienststaat der parochiëele geestelijken en ook der andere, zoowel wereldlijke als kloosterlingen, in de parochie gevestigd, met inbegrip der leden der Congregatiën van Broeders, bij

de voorvallen betrokken of die tot het leger hebben behoord, als soldaat, ziekenverzorger of aalmoezenier. Hun dienststaat in 't leger. Korte overzichtstafel der parochianen onder de wapens geroepen of die vrijwillig hebben dienst genomen. - Getal en namen der gesneuvelden in den oorlog, der verminkten. en der soldaten in Duitschland of in Holland gestorven, der krijgsgevangen, der soldaten die zich in den oorlog onderscheidden, Vergelijkende tafel der geboorten en sterfgevallen bij de burgerlijke bevolking van 1913 tot 1918.

10. Pastoor Jan Huydts - coadjutor tot Februari 1915 de E.H. Reijkskens - van Februari 1914 coadjutor P.J. Broeckx.

Namen der parochianen onder de wapens geroepen:

- 1) Forier Hendrik
 - 2) Cuppers Hendrik
 - 3) Vanolst Emiel
 - 4) Reniers Louis
 - 5) Vos Ferdinand
 - 6) Peters Leo
 - 7) Haezen Frans
 - 8) Buckers [Ferdinand⁴] Isidoor
- N.B. De 4 eersten krijgsgevangen in Duitschland; de 4 laatsten krijgsgevangen in Holland.
- 9) Cosemans Jozef
 - 10) Gijbels Alphons
 - 11) Gijbels Gustaaf⁵
 - 9) Forier Jules
 - 10) Deckers Jozef
 - 11) Haesevoets Jozef
 - 12) Malcorps Ernest
 - 13) Jeuris Edouard

⁴ Geschrapt.

⁵ Geschrapt

- 14) Vanschoonbeek Jozef
- 15) Vanderspikken Leopold
- 16) Grosemans Leonard
- 17) Jooken Desiré
- 18) Petermans Henri
- 19) Ponet Henri
- 20) Vanzwevelt Jan
- 21) Stockmans Jozef
- 22) Haezen August
- 23) Haezen Alphons
- 24) Pullings Henri
- 25) Peters Jean Waltherus
- 26) Egidius Schmitz.

Hebben vrijwillig dienst genomen

- 1) Smeets Jean
- 2) Vandereycken Louis
- 3) Vanschoonbeek Désiré.

Namen der gesneuvelden in den oorlog

- 1) Ponet Henri gevallen te Luik in 1914.
- 2) Peters Jean Waltherus.

Emiel Vanolst krijgsgevangen (na de slag van Namen) overleden in Duitsland.

Egidius Schmitz na den val van Antwerpen, doodelijk ziek teruggekomen overleden te Berbroek den 27 Januari 1918 ten gevolge van tering.

Vergelijkende tafel der geboorten bij de burgerlijke bevolking in

	1913	1914	1915	1916	1917	1918
Geboorten	17	17	26	18	18	12
Sterfgevallen	3	4	7	11	12	7

11. - Huiszoekingen in kerken of kloosters. - De opname of in beslagneming der klokken.

11. Er hebben geen huiszoekingen in onze kerk plaats gehad.

12. - Feiten van verscheiden aard. De grensversperring, - de aanwervingsdienst over den draad. - Daden van vaderlandsliefde of offervaardigheid. - Plichtverzakingen. - Vaderlandsche betoogingen.

12. Vaderlandsliefde en betoogingen. - Bij gelegenheid van nationale feesten - en patroonfeest van onzen koning heeft men iederen keer plechtig Te Deum, gevolgd door 't Vaderlands lied en de Vlaamsche Leeuw, gezongen - en hebben er veel H. Communiën plaats gehad, bijzonder bij de Schoolkinderen.

13. - De ontruiming. - Houding der vijandelijke legers. - Voorvallen en misdaden.

13. De ontruiming. Zondag 10 November 1918 is een duitsche luitenant op de pastorij gekomen zeggende "Herr, er is friede", eene halve uur later zijn dan de eerste terugtrekkers aangekomen in groot getal - die terugtocht heeft 12 dagen geduurd, iederen dag hadden wij duizenden soldaten te logeeren.

Maandag 11 November 's middags wapperde de belg. vlag aan de kerk en aan de huizen der parochie; de klokken luiden - iedereen was in volle feest. - De duitschers zelf vroegen om de klok te mogen luiden. - Van dien dag af liepen de soldaten allemaal met roode banden om den arm - en met roode vaandels aan hunne wagens. - De officieren durfden zich bijna niet laten zien. - Gedurende die twaalf dagen hebben ze nog veel haver, hooi en strooi en koren gestolen om aan hun paarden te geven; - ook 2 koeien - varkens hebben ze meê genomen - doch de menschen niets gedaan.

14. - De bevrijding - Intrede der Belgische of verbondene legers. -
 Godsdienstige plechtigheden. - Terugkeer der gevangenen en
 uitwijkelingen. - Gedenktekens.

14. De bevrijding.

Op Zondag 24 Nov. intrede der Belgische legers. - Het dorp was schoon
 versierd - triomfbogen met opschriften - overal de nationale vlag -
 kinderen en groote menschen droegen allemaal de nationale kleuren. -
 Drie dagen speelden de Fanfaren bij de intrede van nieuwe troepen. De
 parochianen hebben 't noodige geld samen gebracht voor een jaargetijd
 van 1ste klas te stichten voor de slachtoffers van den oorlog en om een
 groot beeld van 't H. Hart van Jezus te plaatsen buiten de kerk op eene
 openbare plaats, als dankbetuiging voor de bevrijding van ons
 vaderland.

De devotie tot het H. Hart van Jezus en tot O.L.V. van Bijstand heeft
 bijzonder toegenomen gedurende den oorlog. - Het getal H.

Communiën is buitengewoon groot op iederen eersten vrijdag en op de
 feesten van O.L.V.

J. Huydts, pastoor te Berbroek.

De Burgemeester, H. Smeets.

[...]⁶, Gem. Secretaris.

⁶ Onleesbaar